

söz söyleyen nüktedan bir insandı. Uzun siyasi hayatı boyunca emsalleri gibi zenginleşmeyen namuslu bir devlet adamı olan Saffet Paşa, azle uğradığı zamanlarda maassız kalmaması için devamlı surette vazifelere tayin edilmiş ve gözetilmiştir. Cenaze masrafları da II. Abdülhamid tarafından karşılanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin en buhranlı döneminde dört padişahla çalışan ve bilhassa dış siyasetteki vukufu ile dikkat çeken güvenilir bir devlet adamı olarak tanındı. Mülki idarenin bir an evvel Avrupalı tarzda düzenlenmesi gerektiğine inanmaktaydı. Avrupa sivilizasyonunun tamamıyla kabul edilmesini hayatı bir zaruret diye görmekle beraber bundan ne anlaşılması gerektiği hakkında bir açıklaması yoktur. Kânûn-ı Esâsî'nin hazırlanması sırasında kendisinden bir taslak istenmiş, hazırladığı 130 maddelik taslak kabul edilen metin üzerinde etkili olmuştur. Balkanlar'daki isyanlar sırasında cereyan eden siyasi olaylarda, 1876 Tersane Konferansı'nda ve Ayastefanos barış görüşmelerinde devleti temsil etmiş, Berlin Antlaşması ve mutabakat belgesi sadârete geçmeden önce yapılmış olmakla beraber Kıbrıs'ın İngilizler'e terki onun döneminde gerçekleşmiştir. Tersane Konferansı sırasında Meşrutiyet'in ilânını bildiren top sesleri üzerine yabancı devlet temsilcilerine, "İşittüğünüz şu top sesleri bu andan itibaren bütün Memâlik-i Osmâniyye'de Kânûn-ı Esâsî'nin ilân edildiğini haber veriyor. Artık Osmanlı Devleti de Meşrutiyet'le idare edilen devletler zümresine dahil olmuştur. İdâre-i meşrûta tek mil akvâm-ı muhtelif-i Osmâniyye'nin hürriyet-i şahsiyelerine kefil bulunduğundan bu inkılâb-ı mühimme karşısında sizlerin yapacağınız ıslahat teklifleri lüzumsuz ve içtimâmız zâit olur" demesi meşhurdur. Ayastefanos Antlaşması'nı getirdiği ağır hükümlerinden ötürü göz yaşları içinde imzalamış olduğu bilinmektedir. Maarif nâzırlığı sırasında hazırladığı Maarif-i Umûmiyye Nizamnamesi devletin sonuna kadar bazı değişikliklerle yürürlükte kalmıştır. 1879-1880 yılı içinde çeşitli lâyhalar kaleme alarak takdim etmiştir. İstanbul'un imarıyla ilgili olarak 19 Aralık 1879'da sunduğu lâyhasında geceleri aydınlatılan Galata ve Pera semtleri karşısında zifiri karanlık içindeki sur içi İstanbul'unun çağ dışı kalmış acıklı halini dile getirmiştir. Medreselerin ıslahı meselesine dair 3 Ocak 1880 tarihli lâyhasında buralarda verilen derslerle ilgili programın 200 yıldır değişmediğini ve uzun yıllar devam eden eğitime rağmen talebelerin ne dünya ahvalini ne

hesap-kitabı ne de Arapça'yı öğrenebildiklerini vurgulamıştır. Saffet Paşa'nın Osmanlı Devleti'nde eski eserlerin korunmasında ve müzeciliğin gelişmesinde katkıları olmuştur. 9 Nisan ve 13 Nisan 1880 tarihinde takdim ettiği iki lâyhada Rus savaşı sonrası Rumeli vilâyetlerinin durumunu ele almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mir'ât-ı Hakikat (Miroğlu), s. 92-94, 551-553; İbnülemin, *Son Sadrazamlar*, s. 809-894; Mehmet Zeki Pakalın, *Safvet Paşa*, İstanbul 1943; a.mlf., *Son Sadrazamlar ve Başvekilleri*, İstanbul 1955, VI, 809-894; Pelin İskender, *Mehmet Esad Safvet Paşa* (doktora tezi, 1999), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Merhum Sâdullah Paşa'nın Safvet ve Cevdet Paşalar ve Safvet Paşazâde Refet Beyle Mektuplaşması", *TTK Belleteri*, XV/58 (1951), s. 263-299; L. Seton, "Old Waterside Houses on the Bosphorus: Safvet Pasa Yalısı at Kanlica", *Anatolian Studies*, VII, London 1957, s. 163-170; Zeki Ökmen, "Maarif-i Umumiyye Nizamnamesi ve Safvet Paşa", *Hayat Tarih Mecmuası*, VII/5, İstanbul 1971, s. 30-38; Seniha Sami Morali, "Kaybettiğimiz Değerli Bir Eser: Saffet Paşa Yalısı", a.e., XII/8 (1976), s. 24-27; Atilla Çetin, "İstanbul'un İman Hakkında Safvet Paşa'nın Bir Arızası", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, sy. 91, İstanbul 1994, s. 23-25; a.mlf., "Deniz Ticaret Filosunun Önemi ve Teşkilî Hakkında Safvet Paşa'nın Arızası", a.e., sy. 92 (1994), s. 24-25; a.mlf., "Medreselerin İslahına Dair Safvet Paşa'nın Düşünceleri ve Bir Arızası", a.e., sy. 95 (1994), s. 16-18; a.mlf., "Bosna-Hersek Hakkında Safvet Paşa'nın İki Arızası", a.e., sy. 96 (1994), s. 22-25; a.mlf., "Rumeli Vilâyetlerinin Durumu Hakkında Safvet Paşa'nın II. Abdülhamid'e Sunduğu 1880 Tarihli İki Önemli Arızası", *TED*, sy. 15 (1997), s. 563-572.

AZMI ÖZCAN

SAFİ

(الصفي)

**Hz. Peygamber'in
ganimetten seçerek aldığı özel pay
anlamında fıkıh terimi.**

Sözlükte "seçilmiş" mânâsına gelen **saffi** kelimesi, fıkıhta ganimet bölüştürülmeden önce Resûl-i Ekrem'in seçim hakkına dayalı olarak aldığı payı belirtmek için kullanılır. Hadis ve siyer kaynaklarında Hz. Peygamber'in ganimette safi payının (sehmû's-saffi) bulunduğu bildirilmekte (Wensinck, *el-Mu'cem*, "şfv" md.), bir rivayette bu pay **sâfi** (halis, katışıksız) sıfatıyla (sehmûn safi) anılmaktadır (Ebû Dâvûd, "İmâret", 21). Daha yaygın olan safi kelimesi Resûlullah'ın bu payını seçerek aldığını, sâfi ise bunun ganimetler bölüştürülmeden önce alınan özel bir hisse olduğunu ifade etmektedir. Menkul eşya cinsinden olan ve savaş yoluyla ele geçirilen gani-

metten alınan saffiden ayırmak üzere barış yoluyla elde edilen ve "fey" diye anılan topraklardan Hz. Peygamber'in ayırıp gelirinden faydalandıklarına **safâyâ** (saffinin çoğulu; bk. Ebû Dâvûd, "İmâret", 19) veya **savâfi** (sâfiyenin çoğulu; bk. *Müsned*, I, 208) adı verilmiştir (bk. SAVÂFİ).

Fakihlerin büyük çoğunluğuna göre ganimette Resûl-i Ekrem'e has safi payı vardı. Onun konumu gereği ve yüklendiği ağır görev sebebiyle bazı imtiyazlarının bulunması tabii olmakla birlikte bu uygulamada asıl dikkat çeken nokta, onun devlet gelirleri üzerinde keyfi tasarrufta bulunabilen bir peygamber veya mutlak bir yönetici gibi davranmayı kendisini hukuk kurallarıyla sınırladığını gösteren örnek davranış ortaya koymuş olmasıdır. Nitekim İslâm'ın zuhurunda kabile reislerinin taksim öncesinde savaş ganimetlerinden seçerek pay alması benimsenmiş bir kuraldı ve bu pay safi / safiyye olarak anılıyordu. Ayrıca Hz. Peygamber'in bu hakkını, genellikle sahâbilerin ondan başkasına uygun görmediği ve başkasına verildiğinde ihtilâfa sebep olabilecek değerli ganimetlerde kullandığı, böylece toplum tarafından kabul edilen geleneği adalet ve hakkaniyet esasları çerçevesinde sürdürdüğü görülmektedir. Hadis ve tarih kaynaklarında Resûl-i Ekrem'in sadece savaşa katıldığı zaman safi payı aldığı ve İslâm'a giren bazı kabilelerden safi payını ödemeleri hususunda söz alındığı belirtilmekte, değişik gazvelerdeki uygulamalardan örnekler nakledilmektedir (Buhârî, "Cihâd", 74; Ebû Dâvûd, "İmâret", 21; Tirmizî, "Siyer", 12; Taberî, II, 481; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 302-303).

Bir görüşe göre safi Hz. Peygamber'in ganimetteki humus payından ayrı iken diğer bir görüşe göre humusun içindedir. İkinci görüşün delili Resûlullah'ın, "Bu malda benim humus dışında hakkım yoktur" meâlindeki hadisidir (*el-Muwatta'*, "Cihâd", 22). Bir grup âlim bu hadise dayanarak Resûl-i Ekrem'in safi adında ayrı bir payının bulunmadığını belirtmiştir. Cumhura göre safi payı meşhur ve sahih hadislerle sabit olup bu hadis muhtemelen safi payının meşrû kılınmasından önce söylenmiş veya herkes tarafından bilinmesi sebebiyle safi payının ayrıca zikredilmesine gerek görülmemiştir.

Sünnî kaynaklarında saffinin Hz. Peygamber'in peygamberlik sıfatıyla aldığı bir ganimet türü olduğu ve onun vefatıyla birlikte ortadan kalktığı hususunda icmâ bulunduğu belirtilmiş, Hulefâ-yi Râşidîn döneminde böyle bir uygulamanın bulunması buna delil gösterilmiştir. Ancak Zey-

dî ve Ca'ferî mezhepleriyle Sünnîler içinde bu konuda farklı görüş belirten tek fakih Ebû Sevr'e göre bu tasarruf peygamberlik sıfatıyla değil devlet başkanlığı (imâmet) sıfatıyla yapılmış olup Resûl-i Ekrem'den sonra gelen halifelerin de safî payı bulunmaktadır (İbn Abdülber en-Nemerî, XX, 44; Şevkânî, IV, 542; M. Hasan en-Neceffî, XXI, 195).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "şfv" md.; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, III, 40; *Müsned*, I, 208; Nesâî, "Kasâmü'l-fey", I; Şâfiî, *el-Üm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), IV, 140; VII, 340; a.m.f., *Ahikâmü'l-Kur'ân* (nşr. Ebû Üsâme İzzet el-Attâr), Kahire 1371/1952 → Beyrut 1400/1980, II, 37-38; Ebû Ubeyd Kâsim b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl* (nşr. M. Halîl Herrâs), Kahire 1408/1988, s. 14, 17-19; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 272; II, 75; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 481; Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âşâr*, III, 236, 238, 301, 302; Cessâs, *Ahikâmü'l-Kur'ân* (Kamhâvî), IV, 245; V, 318; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (nşr. M. Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1414/1994, VI, 303-304; VII, 58; İbn Abdülber en-Nemerî, *et-Temhid* (nşr. Mustafa b. Ahmed el-Alevî – M. Abdülkebir el-Bekrî), Mağrib 1387/1967, XX, 42-45; Serahsî, *el-Mebsût*, X, 9; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Ahikâmü'l-Kur'ân* (nşr. M. Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1972, II, 405, 406; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğni*, Beyrut 1405, VI, 316; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* (Hatîb), VII, 480; a.m.f., *el-İşâbe* (Bicâvî), IV, 302-303; Bedreddin el-Aynî, *'Umdetü'l-kârî*, Kahire 1348 → Beyrut, ts. (Dâru İhyâ'it-türâsî'l-Arabî), IV, 85; XIII, 164; Hattâb, *Mevâhibü'l-celil*, Beyrut 1398, III, 397; Şevkânî, *es-Seylül-cerrâr* (nşr. Mahmûd İbrâhim Zâyed), Beyrut 1405/1985, IV, 542-543; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr* (Kahire), IV, 151; M. Hasan en-Neceffî, *Cevâhirü'l-kelem* (nşr. Abbas el-Kücânî), Beyrut, ts. (Dâru İhyâ'it-türâsî'l-Arabî), XXI, 195; Azimâbâdî, *'Avnül-ma'bûd*, VII, 309; VIII, 128, 134, 156; Ann K. S. Lambton, "Şafî", *EP*² (İng.), VIII, 798-800.

SAFÎ, Fahreddin

(فخر الدين صفى)

Fahrüddîn Âlî Safî b. Hüseyin Vâiz-i Kâşifî (ö. 939/1532-33)

Nakşibendî sûfilerine dair
Reşehât adlı eseriyile tanınan müellif.

21 Cemâziyelevvel 867'de (11 Şubat 1463) Sebzevâr'da doğdu. Safî lakabıdır. Babası Hüseyin Vâiz-i Kâşifî'nin yanı sıra Abdurrahman-ı Câmî ve Abdülgafûr-i Lârî'den eğitim aldığı kaydedilir. Küçük yaşından itibaren tasavvufa ilgi duydu. 889 (1484) yılında Nakşibendî şeyhi Ubeydullah Ahrâr'ın sohbet halkasına katılmak için Herat'tan Semerkant'a gitti ve dört ay onun yanında kaldı. Dört yıl sonra Ubeydullah Ahrâr'ı tekrar ziyaret eden Safî bu defa sekiz ay yanında bulunduktan sonra Herat'a döndü. 904'te (1499) Nakşibendî

şeyhi Sa'deddin-i Kâşgarî'nin oğlu Muhammed Ekber'in (Hâce Kelân) kızı ile evlendi. Böylece Abdurrahman-ı Câmî ile bakanak oldu.

Ubeydullah Ahrâr'ın sohbetlerinde dinlediklerini derleyip bazı ilâveler yaparak 909 (1503) yılında *Reşehât* adlı eserini kaleme aldı. Ertesi yıl babası vefat edince Herat'ta onun yerine vâzilğe başladı. Uzun yıllar vaazla ve kitap telifiyle meşgul oldu. Onun, Herat'ın Sünnî Özbek Şeybânîler ile Şii Safevîler arasında birçok defa el değiştirdiği, siyasi baskılara hedef olmak istemeyen birçok âlimin Sünnîlik ve Şiîlik konusunda konuşmaktan kaçındığı bu dönemde bölgede Sünnîlik'le özdeş görülen Hâcegân ve Nakşibendî şeyhlerinin menkıbelerini vaaz kürsüsünden halka anlatmaya devam ettiği nakledilir. Safî, hayatının son yıllarında Herat'a Safevîler'in hâkim olduğu bir devirde Abdurrahman-ı Câmî'nin oğlu Ziyâeddin Yûsuf ile birlikte hapse atıldı. Bir süre sonra taraftarları onu ve arkadaşını hapisten kaçırıp Garcistan'a gönderdiler. Ziyâeddin Yûsuf, Herat'ın Evbe kasabasına yerleşirken Safî, Garcistan idarecisi Şah Muhammed Sultan'a sığındı. Burada gördüğü iltifat üzerine *Letâ'ifü't-ıvâ'if* adlı eserini ona ithaf etti. Safevîler, Garcistan'ı da ele geçirince tekrar Herat'a dönmeye karar veren Safî yolda hastalandı ve Herat yakınlarında vefat etti. Kabri, Mezâr-ı Fahr Ali ya da halk arasında Kanber Ali diye bilinir. Muhtemelen sonradan dikilen mezar taşında yanlışlıkla Ramazan 933'te (Haziran 1527) vefat ettiği kaydedilmiştir. Ali Şîr Nevâî, Safî'nin Ubeydullah Ahrâr'dan icâzet aldığını belirtir. Safî'nin daha ziyade vâzilikle meşgul olduğu ve geniş bir mürid halkası oluşturmadığı anlaşılmaktadır. Vefatından sonra kız kardeşinin oğlu ve müridi Molla Mîr (Kıvâmüddin b. Muhammed Nâsir) onun halifesi sıfatıyla irşada başlamış. Herat'ın Safevîler'in eline geçmesiyle Buhara'ya göç ederek 994 (1586) yılında orada vefat etmiştir.

Eserleri. 1. Reşehât*. Yûsuf el-Hemedânî ile Ubeydullah Ahrâr arasındaki dönemde yaşamış olan Hâcegân ve Nakşibendî şeyhlerinin sözlerini ve menkıbelerini ihtiva eden Farsça eser Ali Asgar Muîniyân'ın tahkikiyle yayımlanmış (I-II, Tahran 1356 hş./1977); Arapça, Türkçe ve İngilizce'ye tercüme edilmiştir. **2. Letâ'ifü't-ıvâ'if**. 939'da (1532) telif edilen eser on dört bölümden oluşmaktadır. Müellifin vâzilik hayatının birikimi olan hikâyeler, hikmetli sözler ve fıkraların yanı sıra Ehl-i beyt'ten on iki imamın menkıbelerini de

içerir. Birkaç defa özetlenerek neşredilmiş, tam ve tahkiki neşri Ahmed Gülçin Meânî tarafından yapılmıştır (Tahran 1336 hş./1957). **3. Mahmûd u Ayâz**. 2560 beyitlik mesnevi tarzındaki eser 902 (1496) yılında kaleme alınmış olup bir nüshası British Museum'da kayıtlıdır (Or., nr. 1213). Bunların dışında Safî'ye nisbet edilen başka eserler de vardır. Ancak babasının bazı çalışmaları ona izâfe edildiği için bunlara ihtiyatla yaklaşmak gerekir.

BİBLİYOGRAFYA :

Fahreddin Safî, *Reşehât-ı 'Aynü'l-hayât* (nşr. Ali Asgar Muîniyân), Tahran 1977, I, 254, 282-283; II, 409, 489, 599, 655; Ali Şîr Nevâî, *Mecâlisü'n-nefâ'is* (nşr. Suyima Ganiyeva), Taşkent 1961, s. 153; Hândmîr, *Habîbü's-siyer* (nşr. M. Debîrî Siyâkî), Tahran 1362 hş., IV, 346; Sâm Mirza, *Tuhfe-i Sâmî* (nşr. Vahîd Destgirdî), Tahran 1314 hş., s. 68; Muhammed b. Hüseyin Kazvînî, *Silsilenâme-i Hâcegân-ı Nakşibend*, Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1381, vr. 12^b; Hasan-ı Nisârî, *Müzekkir-i Aşbâb* (nşr. Muhammed Fazlullah), Delhi 1969, s. 181-187; M. Hâşim Kışmî, *Nesemâtü'l-kuds min hadâ'ikü'l-üns* (nşr. Münîr-i Cihân Melik, doktora tezi, 1375 hş./1996), Tahran Üniversitesi, s. 205-210, 211-217; M. Tâhir Hâzîrî, *Silsile-i Nakşibendiyye*, Özbekistan Fenler Akademisi Birüni Şarkiyat Enstitüsü Ktp., nr. 69, vr. 220^{a-b}; Ma'sûm Ali Şah, *Tarâ'ik*, III, 114-116; Mehmed Şükrü, *Silsilenâme-i Süfiyye*, Hacı Selim Ağa Ktp., Aziz Mahmud Hüdâî, nr. 1098, s. 75; Fikrî Selcûkî, *Risâle-i Mezârât-ı Herât*, Kâbil 1344 hş., s. 13-15; *Hediyetü'l-'arifîn*, I, 743; Nefîsî, *Târîh-i Nazm u Nesr*, I, 383-384; Hüseyin Berzger, "Şafî-yi Sebzevâr", *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî*, Tahran 1378 hş./1999, III, 619-621; Necdet Tosun, *Bahâeddin Nakşibend: Hayatı, Görüşleri, Tarikati*, İstanbul 2002, s. 184-186; Tahsin Yazıcı, "Şafî", *İA*, X, 61-62; W. L. Hanaway, "Şafî", *EP*² (İng.), VIII, 800-801.

ŞAFÎ, Üsküdarlı

(1862-1901)

Osmanlı şairi.

Babasının defterdar olarak görev yaptığı Yanya'da doğdu. Adı Mustafa olup babası Tosyalı Reşidefendizâde şair Mehmed Emin Nûzhet Bey'dir. Ailesi İstanbul'a gelerek Üsküdar İhsanîye mahallesine yerleşti. Sâfi henüz beş yaşındayken babasını kaybetti. *Memâlik-i Osmâniyye'nin Târîh ve Coğrafya Lugatı'nın* müellifi olan ağabeyi Ali Cevâd Bey tarafından yetiştirildi. İlk tahsilini Üsküdar Fındıklı Mektebi'nde tamamladı. Paşakapısı Rüşdiyesi'ni bitirdikten sonra Selimiye Camii'nde Berkofçalı Abdurrahman Efendi'den dinî ilimleri öğrendi. Köysancaklı şair Abdülkadir Efendi'den Farsça, Arapça ve edebiyat dersleri aldı. Şiirle uğraşmaya başlayınca "Şafî" mahlasını aldı. 1880'de Üsküdar Bi-